

WELKE TOEKOMST VOOR HET
VOLKSKUNDEMUSEUM IN BRUGGE?

DE CONTROLE LOSLATEN

In 2023 was het 50 jaar geleden dat het Volkskundemuseum zijn deuren opende in de Balstraat in Brugge. Het bouwde voort op het Museum voor Folklore, ingericht door de Bond van West-Vlaamse Folkloristen in de Hallen onder het belfort. De *founding fathers* van dit museum verzamelden en documenteerden het dagelijks leven van ‘gewone mensen’ vanuit een zoektocht naar de identiteit van het (West-)Vlaamse volk. Hun denkkaders, interesses en verzamelcriteria leven nog steeds voort in de collectie en de opstelling van het Volkskundemuseum. Hoe omgaan met deze erfenis? Verder bouwen op de bestaande verzamellijnen, of radicaal van richting veranderen? Hoe het dagelijks leven in een razendsnel veranderende wereld verzamelen en documenteren? Hoe kiezen? En wie selecteert en bepaalt wat de moeite is om te bewaren voor toekomstige generaties?

Geert Souvereyns

Het Volkskundemuseum vindt zijn oorsprong in de jaren 1930, dankzij een privé-initiatief van enkele geëngageerde Bruggelingen. In 1936 richtten zij de Bond van West-Vlaamse Folkloristen op, met als doel een ‘museum voor folklore’ in te richten. De eerste tentoonstelling in 1937 vormt het begin van de collectie. In 1939 krijgt de Bond een eigen plek in de schermzaal van de oude Stadshallen. Hiermee is de basis gelegd voor een volkskundig museum in Brugge, hoewel de Tweede Wereldoorlog de plannen tijdelijk onderbreekt. In 1948 wordt de ruimte opnieuw ingericht, een opstelling die tot 1972 ongewijzigd blijft.

De stichters van het museum leven in een tijd van verandering. Ambachtelijk werk maakt plaats voor fabrieken, wetenschap neemt het religieuze en magische denken over, jazz klinkt op de radio en Hollywoodfilms trekken volle zalen. Vooral bij de hogere klassen veranderen de normen: vrouwen dragen kortere rokken of kleden zich net jongensachtig en traditionele waarden worden bevraagd, zeker tijdens de *roaring twenties*.

Deze veranderingen baren de folkloristen zorgen. Zij zien de oude volkscultuur als de pure uitdrukking van de Vlaamse volksaard, die bedreigd wordt door moderne, internationale invloeden. Hun missie is het vastleggen van de ‘ware volks-

De 'founding fathers' van het museum verzamelden en documenteerden het dagelijks leven van 'gewone mensen' vanuit een zoektocht naar de identiteit van het (West-)Vlaamse volk. © Musea Brugge

De folkloristen zien de oude volkscultuur als de uitdrukking van de Vlaamse volksaard die bedreigd wordt door moderne, internationale invloeden. © Musea Brugge

»

De stichters van het museum leven in een tijd van verandering. Ambachtelijk werk maakt plaats voor fabrieken, wetenschap neemt het religieuze en magische denken over, jazz klinkt op de radio en Hollywoodfilms trekken volle zalen. Vooral bij de hogere klassen veranderen de normen: vrouwen dragen kortere rokken of kleden zich net jongensachtig en traditionele waarden worden bevraagd, zeker tijdens de roaring twenties

ziel': verhalen en liederen die generatieslang worden doorgegeven, en alledaagse objecten die musea tot dan toe links lieten liggen. Waar andere musea zich richten op unieke en kunstzinnige stukken voor de elite, leggen de volkskundigen de nadruk op het dagelijks leven van arbeiders, vissers en boeren.

Een regionale reflex speelt ook mee. Belgisch nationalisme en de opkomst van het 'Algemeen Beschaafd Nederlands' bedreigen lokale dialecten. Karel De Wolf en Magda Cafmeyer, oprichters van de Bond, documenteren daarom volksverhalen en -liederen in het dialect om ze te bewaren voor de toekomst.

STEDELIJK MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE

Eind jaren 1960 besluit het Brugse stadsbestuur de collectie van de Bond van West-Vlaamse Volkskundigen over te nemen en elders onder te brengen. De stad koopt hiervoor de zogenaamde Schoenmakersrentre aan, een rij 17e-eeuwse arbeidershuisjes in de Balstraat. Na een grondige renovatie opent het Volkskundemuseum op 29 juni 1973. In 1982 wordt het geheel uitgebreid met een museumherberg in een hoekhuis: De Zwarte Kat. In 2003 worden nog drie aanpalende woningen in de Rolweg geïntegreerd.

De huidige vaste opstelling van het Volkskundemuseum weerspiegelt het verzamelbeleid en de presentatie van het oude Museum voor Folklore in de Hallen. Het museum combineert stijlkamers, zoals een woonkamer, kruidenierswinkel, schoolklasje en herberg, met vitrines vol objecten zoals textiel, volksdevotie en tabakspijpen.

Rechts: onder de noemer 'De rode draad' gingen Musea Brugge en Erfgoedcel Brugge in 2024 op zoek naar verhalen van Bruggelingen die graag bezig zijn met handwerk zoals zelfgemaakte kleding.
© Musea Brugge

Links: laatstejaarsstudenten van drie Brugse middelbare scholen gingen voor 'Van alle tijden' in gesprek met bewoners van woonzorgcentra over wat de moeite waard is om door te geven aan toekomstige generaties. © Musea Brugge

Willy Dezutter, de eerste conservator (1973-2017), breekt echter met enkele achterhaalde denkkaders. Hij verzamelt niet langer om de 'West-Vlaamse volksziel' weer te geven en zet zich af tegen de antiquarische en anekdotische aanpak van zijn voorgangers. Hoewel hij, net als de Bond, aandacht besteedt aan het verdwijnen van lokale ambachten, gaat hij verder. Dezutter richt zich niet alleen op mooie objecten, maar verzamelt complete inboedels, inclusief gereedschap, kleding en materialen. Zo legt hij de hand op werktuigen, materialen en interieurs van onder meer spekkenbakkers, hoedenmakers, schoenmakers en kleermakers. Een deel daarvan is tentoongesteld, terwijl de rest in het depot is opgeslagen. Volgens zijn visie is het belangrijk om niets uit te sluiten, omdat dit de meest wetenschappelijke manier is om de geschiedenis van het ambachtelijk leven te documenteren.

WAT MET DEZE ERFENIS?

In 2022 stelt Musea Brugge een nieuw collectieplan op, met aandacht voor de kracht van objecten om verhalen te vertellen vanuit diverse perspectieven. Het plan beoogt de deelcollecties te (her)waarden, hun betekenis te herdefiniëren en zo meer representatieve en inclusieve verhalen te brengen voor een breed publiek. Dat geldt zeker voor de collectie erfgoed van het dagelijks leven. Dankzij Brugse volkskundigen als Guillaume Michiels, Hervé Stalpaert, Magda Cafmeyer en Karel De Wolf is veel bewaard gebleven van het dagelijks leven van gewone Bruggelingen. Hun verzameling vormt een onuitputtelijke bron van verhalen die vandaag vanuit nieuwe invalshoeken kunnen worden verteld.

Zo erfde het Volkskundemuseum van de 'Bond' een rijke collectie textiel. Recent werd deze collectie geregistreerd en gefotografeerd: van doopkleedjes en gebreide sokken tot geborduurde merklappen en zelfgemaakte kleding. Elk stuk getuigt van de opleiding, vaardigheden en creativiteit van meisjes en vrouwen in het textielambacht. Onder de noemer *De rode draad* gingen Musea Brugge en Erfgoedcel Brugge in 2024 op zoek naar verhalen van Bruggelingen die dat soort handwerk deden en vandaag nog doen. Ze organiseerden verschillende acties om verhalen te verzamelen en de buurt te verbinden rond het textielambacht, telkens met een buurtpartner. Daardoor kwam het project boeiende mensen op het spoor met een passie voor textiel. Zeven ambassadeurs werden geselecteerd, samen brachten ze een divers verhaal voor de camera: mannen, vrouwen, jong, oud, mensen die al hun hele leven in Brugge wonen of nog maar pas. De interviews verrijken de collectie en zorgen voor een actuele blik op textielerfgoed. Erfgoedcel Brugge verzamelde de verhalen van de bezoekers in een e-tentoonstelling. Het project was verbindend en inclusief, met een blijvende impact: enkele activiteiten worden lokaal voortgezet.

»

HEDENDAAGS VERZAMELEN

Naast het waarderen en herinterpreteren van bestaande deelcollecties schetst het collectieplan van Musea Brugge uit 2022 ook de contouren van een nieuw verzamelbeleid. En dit zal anders gebeuren dan in het verleden, zeker op vlak van erfgoed van het dagelijks leven. De tijd waarin enkel een conservator of een vereniging van heem- en volkskundigen bepaalt wat als erfgoed van een samenleving behouden wordt, is voorbij. Tegen-

woordig volgen musea, die zich richten op het dagelijks leven of de geschiedenis van een stad of regio, een andere aanpak. Ze betrekken gemeenschappen en netwerken, die zich verbonden voelen met bepaalde gebruiken, gewoonten of tradities, bij hun verzamelbeleid.

Ook voor ‘hedendaags erfgoed’ wordt participatief verzamelen steeds gebruikelijker. De Social History Curators’ Group (UK) definieert hedendaags erfgoed als *‘anything within living memory’*. Het gaat dus over gebeurtenissen, cultuurverschijnselen en evoluties die mensen, die vandaag nog leven, zelf hebben meegemaakt of die zich vandaag voordoen. Dit komt neer op de periode vanaf de jaren 1950 tot nu. In de huidige collectie van het Volkskundemuseum is deze periode nagenoeg afwezig. De jaren 50 en 60 zijn een scharnierperiode, waarna het dagelijks leven er heel anders uitzag. Na jaren van oorlog en schaarste bloeit de Belgische economie, stijgen lonen en welvaart, en ontstaat de consumptiemaatschappij. De grote volksmassa wordt een consumerende middenklasse. Kleinschalige lokale productie maakt plaats voor massaproductie en globalisering, technologie doet haar intrede in de huiskamer, kerken lopen leeg en de jeugd verzet zich tegen traditionele waarden.

Voor hedendaags verzamelen gaan de klassieke volkskundige verzameldomeinen (lokale ambachtelijke productie, volksdevotie, streektradities ...) niet langer op. Het gaat dus niet over: ‘Hoe kunnen we de verzamelde ensembles en verhaallijnen van het Volkskundemuseum doortrekken naar vandaag?’ Maar veeleer: ‘Hoe kunnen we het dagelijks leven van vandaag museaal gestalten geven voor de toekomstige generaties? Hoe maak je een keuze uit de overvloed aan verzamelmogelijkheden? Wie selecteert en bepaalt wat de moeite waard is om te bewaren voor toekomstige generaties?’

De Vlaamse overheid omschrijft erfgoed als “alles wat we overerven van vorige generaties en wat we het bewaren waard vinden voor de volgende generaties.” Maar wie is ‘we’? En wie beslist wat het waard is om te bewaren? Musea Brugge streeft naar een zo breed mogelijke invulling van ‘we’.

De eerste tentoonstelling in 1937 vormt het begin van de collectie. © Musea Brugge

Het Volkskundemuseum heropende in 2024 opnieuw de deuren na enkele werken. Een van de blikvangers is de museumkamer over textiel. © Musea Brugge

De komende jaren zet het volop in op een participatief verzamelbeleid, waarbij Bruggelingen, in al hun diversiteit, mee bepalen wat bewaard moet blijven. Zo ontstaat een inclusiever en representatiever beeld van het dagelijks leven van 1950 tot vandaag.

VAN ALLE TIJDEN

Het intergenerationele project *Van alle tijden* (2021-2022) was een eerste stap in deze richting. Laatstjaarsstudenten van drie Brugse middelbare scholen gingen in gesprek met bewoners van woonzorgcentra over wat de moeite waard is om door te geven aan toekomstige generaties. Elke leerling voerde twee gesprekken met een oudere en registreerde die met een smartphone. Vervolgens selecteerden ze de meest betekenisvolle verhalen en foto's en dachten na over hoe ze die konden delen met zowel jongeren als ouderen.

Dit resulteerde in een podcast en een mini-expo in de drie deelnemende woonzorgcentra.

Dankzij dit project is Musea Brugge 45 verhalen rijker. Het hielp ook bij het detecteren van verhalen en objecten, die jong en oud kunnen beroeren. Uit de selectie, die de leerlingen maakten, kwamen duidelijk vier thema's naar boven: leven in schaarste, liefde, de man-vrouw-verhouding en taboe (wat niet geweten mag zijn of verteld worden). Deze ervaring stimuleerde Musea Brugge om nog een stap verder te gaan en de intergenerationele dialoog in te zetten als participatieve verzamelpraktijk. De betrokkenheid van jongeren is cruciaal. Zij vertegenwoordigen de generatie die 'overerft', maar als zij aan deze erfenis geen betekenis kunnen geven, zal ze nooit erfgoed worden.

Projecten in schoolverband hebben ook een voordeel ten opzichte van jongerenprojecten op vrijwillige basis. Elke jongere gaat minstens tot 18 jaar naar school. Het leerlingenbestand van scholen vertegenwoordigt daarom ook de diversiteit in de samenleving, zeker als je samenwerkt met klassen uit verschillende onderwijstypes. Dit is niet altijd het geval bij 'museumjongeren' die op vrijwillige basis worden aangetrokken.

KINDEREN VAN TOEN

Een eerste thema binnen het intergenerationele verzamelproject is de kindertijd — een onderwerp dat iedereen raakt, omdat we allemaal kind zijn geweest. Op 8 februari 2025 opende in het Volkskundemuseum de interactieve tentoonstelling *Kinderen van toen*. In drie ervaringskamers krijgen bezoekers een impressie van de kindertijd van de jaren 1950 en 1960, de periode waarin de senioren van vandaag opgroeiden.

De objecten in de kamers fungeren als geheugen-triggers en stimuleren gesprekken, zowel tussen senioren als tussen generaties. Bezoekers kunnen verschillende objecten hanteren uit een speciaal daarvoor samengestelde gebruikscollectie. Daarnaast prikkelen gesprekskaarten en quizvragen op de tafels het delen van herinneringen. Tot slot kunnen bezoekers hun eigen jeugdverhalen opschrijven en ophangen in de centrale inkomhal. *Kinderen van toen* is geen eindpunt, maar het begin van een zoektocht naar een participatieve en intergenerationele verzamelpraktijk. Musea Brugge wil bewoners — jong en oud, uit alle sociale en culturele achtergronden — betrekken bij het verzamelen. Dit roept vragen op, zoals: 'Hoeveel zeggenschap geven we hen in het verzamelbeleid?

De betrokkenheid van jongeren is cruciaal. Zij vertegenwoordigen de generatie die 'overerft', maar als zij aan deze erfenis geen betekenis kunnen geven, zal ze nooit erfgoed worden

Hoe groot moet hun betrokkenheid zijn?' Musea Brugge heeft nog geen sluitende antwoorden op die vragen, maar wil dit al doende ontdekken.

LEREND NETWERK

Veel van die vragen komen aan bod in het lerend netwerk 'Verzamelen van erfgoed uit het dagelijks leven', gestart in 2024 op initiatief van FARO, het Openluchtmuseum Bokrijk, het Huis van Alijn en Musea Brugge. De gesprekken en internationale expertise-uitwisseling in dit netwerk bieden inspiratie voor erfgoedorganisaties die werken met participatief en hedendaags verzamelen. Wat alle deelnemende erfgoedorganisaties van dit lerend netwerk gemeenschappelijk hebben, is de bereidheid om de controle over wat erfgoed is en wat niet los te laten. De object- en disciplinegerichte aanpak van volkskundige verenigingen en conservatoren van weleer maakt plaats voor een mensgerichte aanpak. Musea willen een bemiddelende rol vervullen tussen 'erfgevers' en 'erfgenamen' en een verbindende rol tussen de verschillende erfgoedgemeenschappen. Alleen op die manier kan erfgoed inclusief zijn. Musea behouden daarbij wel hun expertiserol op vlak van contextualiseren, bewaren en presenteren van dit erfgoed.

En hoe zal het Volkskundemuseum in Brugge eruitzien over vijftig jaar? Onmogelijk te zeggen, want dit zal bepaald worden in dialoog met de bewoners van Brugge. ■

» Geert Souvereijns is conservator erfgoed van het dagelijks leven bij Musea Brugge.

» De auteur dankt Livia Snauwaert voor haar hulp bij dit artikel.

faro | tijdschrift over cultureel erfgoed

Driemaandelijks tijdschrift

BEVIEL DIT ARTIKEL U?

Ja? Neem dan een abonnement op faro | tijdschrift over cultureel erfgoed. Het blad verschijnt viermaal per jaar en kost amper 40 euro (voor abonnees in België). Woont u in het buitenland? Dan bent u al geabonneerd voor 50 euro.

MEER WETEN?

Op www.faro.be/tijdschrift vindt u alle info.